

УДК 373.31:502.2

Семашкіна Г.М.

Херсонський державний університет

НАСТУПНІСТЬ ПРИ ОЗНАЙОМЛЕННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТВАРИННИМ СВІТОМ

У статті розглядається проблема наступності при ознайомленні дошкільників та молодших школярів з тваринним світом.

Розкрито поняття «наступність». Запропонована робота, при ознайомленні дітей з тваринним світом в початкових класах, включає: опору на знання дітей отримані в дошкільний період; використання міжпредметних зв'язків, урізноманітності форм роботи з учнями, в тому числі з екологічного виховання; єдністю методичного забезпечення процесу ознайомлення з тваринним світом молодших школярів, відповідно до особливостей їх психічного розвитку.

Ефективність реалізації наступності забезпечується також шляхом педагогічної освіти батьків.

Ключові слова: наступність, тваринний світ, міжпредметні зв'язки, природопізнавальна діяльність, організаційно- педагогічні умови, розвиваюче природне середовище.

Втілення в практику Закону України “Про освіту”, Державної національної програми “Освіта (Україна ХХІ століття)” зумовлює пошук шляхів здійснення неперервної освіти в Україні, яка забезпечить змістовну та організаційну єдність, наступність і взаємозв'язок усіх її ланок.

В узагальненому педагогічному тлумаченні наступність це – послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу; зв'язок і узгодженість ланок, етапів навчання; осмисленість пройденого на новому, більш високому рівні; підкріплення знань новими знаннями [3, с.137].

Проблема наступності в багатьох дослідженнях розглядається як

дидактичний принцип (І.Лернер, М.Махмутов та ін.), загальнодидактичний (Ю.Бабанський, В.Мадзігон, В.Мороз та ін.) психолого-педагогічний (В.Давидов, Д.Ельконін та ін.), , як умова забезпечення ефективності педагогічного процесу (Б.Ананьєв, А.Алексюк, І.Бак, Ш.Ганелін, Л.Касперська, В.Копачов та ін.). [2; 7,с.95-99; 11].

В роботі дитячого садка і школи проблема наступності висвітлена науковцями (З.Борисова, В.Кузь, Г.Люблінська, Н.Машовець, О.Проскура, В.Сухомлинський та ін.). Узагальнення розкритих ними положень свідчить, що наступність в роботі цих освітніх закладів забезпечує результативність навчання і виховання.

Врахуванням закономірностей розвитку дітей цих вікових періодів займались (Д.Ельконін, В.Давидов, Г.Костюк, С.Ладивір та ін.). Вважають що важливим фактором наступності є гуманізація, диференціація та індивідуалізація навчання і виховання(Ю.Аркін, Л.Артемова, Н.Баглаєва, Б.Кобзар, Я.Ковальчук, О.Савченко та ін.).

Науковці та практики звертають увагу на те, що в роботі дитячого садка і школи, майже відсутня система навчання і виховання, яка б забезпечувала єдність та неперервність розвитку особистості на цих вікових етапах (А.Богущ, З.Борисова, С.Ладивір, О.Кононко, В.Кузь, Т.Поніманська, З.Плохій, О.Савченко, Г.Філіпчук та ін..) [7,с.95-99].

Аналіз висновків дослідників свідчить про те, що набутий дітьми в дитячому садку досвід взаємодії з природним довкіллям не розширюється, а частково втрачається.

Це пояснюється відсутністю наступності у завданнях, змісті та методичному забезпеченні природопізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Програмовий зміст з ознайомлення з природою у першому класі значно спрощений порівняно з підготовчою групою. У школі зменшується обсяг активних форм роботи, в яких учні поглиблювали знання про зв'язки та закономірності, які існують у природі, набували б емоційного досвіду взаємодії з природою та

оволодівали би навичками екологічно доцільної поведінки.

Наступність між двома ланками освіти розглядалась у площині вивчення природничого матеріалу (Н.В. Лисенко, Г.О. Ковальчук, Д.І. Струннікова), (Н.М. Бібік, М.С. Вашуленко, І.Д. Зверев, В.Р. Ільченко, О.Я. Савченко та ін.); психічні закономірності особистості (І.Д. Бех, Л.А. Венгер, В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін, О.В. Запорожець, Г.С. Костюк, Г.О. Люблінська, В.С. Мухіна та ін.). [1;2; 7,с.95-99].

Сучасний рівень вимог суспільства до загальноосвітньої школи обумовлює необхідність якісного покращення навчально-виховного процесу в початковій школі. Одним із напрямків у розв'язанні цього завдання є формування дієвих природничих знань молодших школярів

Недостатній рівень готовності вихователів і вчителів до розв'язання проблеми наступності, неузгодженість у методах керівництва та формах організації пізнавальної діяльності дітей, недостатня реалізація можливостей співробітництва з батьками призводить до зниження природопізнавальної активності учнів, що позначається на результативності пізнання ними природи, тому числі і тваринного світу [2; 7,с.95-99; 11].

Проблемою вивчення тваринного світу займалися такі видатні вчені, психологи, натуралісти, як: Вахтеров В.П., Герд О.Я., Зуєв В.Ф., Кайгородов Д.Н., Карл Ліней, Ушинський К.Д., Ягодовський К.П. та інші.

Сучасна педагогіка додала низку нових підходів до пізнання тваринного світу: Т.М. Байбара, Н.М. Бібік, І.Д. Зверев, Г.В. Ковальчук, Н.С. Коваль, Г.С. Костюк, Л.К. Нарочна, З.П. Плохій, О.Я. Савченко та ін. [1;5;6].

Н.М. Бібік, М.С. Вашуленко, К.Ж. Гуз, В.Р. Ільченко, Д.М. Кітяжева, Л.П. Кочина, Д.І. Струннікова та інші науковці наголошують на тому, що сприймання дітьми природи має здійснюватися на основі запровадження міжпредметних зв'язків та інтегрованого викладання. [5; 9,с.19-21].

Педагогічні поняття «міжпредметні зв'язки» та «інтеграція» відомі як слова-синоніми ще з часів Я.А. Коменського.

Аналізуючи міжпредметні зв'язки, зазначимо, що І.Д. Зверев, В.М. Максимова, Н.А. Лошкарьова та ін. визначають міжпредметний зв'язок як самостійний дидактичний принцип, що передбачає вивчення навчального матеріалу з урахуванням змісту суміжних дисциплін. Психологи вказують на позитивний вплив міжпредметних зв'язків на розвиток у дітей уваги, спостережливості, пам'яті, мовлення, мислення, формування здатності до самостійного продуктивного перенесення знань, умінь, навичок на нові завдання. [5].

Ми пропануємо свою роботу з ознайомлення молодших школярів з тваринним світом, в якій спираємось на знання про тваринний світ та життєвий досвід дітей, які вони отримали в попередніх вікових періодах. Особлива увага приділяється співпраці з батьками.

Вважаємо, що молодшим школярам необхідно впершу чергу усвідомити, що тварини відносяться до живої природи: живляться, дихають, ростуть, активно пересуються в просторі, розвиваються, розмножуються та, на жаль, вмирають. Тому повідомляємо таку інформацію.

Жива природа – це дивовижний складний багатограний світ. Особливе місце в ньому відведено тваринам: вони складають лише 2% від усього живого на Землі, але незважаючи на це, роль їх в біосфері велика. “Тваринний світ є одним з основних компонентів природного середовища, важливою складовою частиною природних багатств нашого світу. Він є джерелом для одержання промислової, лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей необхідних для задоволення потреб населення і народного господарства, використовується в наукових, культурно-освітніх і естетичних цілях”. [1;8].

Керуючись науковими положеннями про вирішальну роль діяльності у розвитку особистості, оптимізація процесу ознайомлення з тваринним світом забезпечувалася на основі міжпредметних зв'язків та інтеграції змісту та форм таких видів діяльності: дослідно-пошукова, ігрова, зображувальна, мовленнєва, трудова тощо. Особлива увага в роботі з учнями була приділена

самостійним спостереженням та різним видам ігор (дидактичні ігри, ребуси, кросворди, вікторини тощо).

В підручниках “Природознавство” в початкових класах зустрічається близько 143 назв тварин. [1;6].

Ознайомлення учнів з тваринним світом здійснюється в процесі навчальної, трудової, творчої, ігрової діяльності на основі впровадження міжпредметних зв'язків та інтегрованого викладання.

На уроках «Я і Україна» ми пропонуємо систему роботи ознайомлення з тваринним світом проводити за такою схемою:

виявлення понять та відомості про тварин; розширення об'єму і глибокий зміст понять; організація спостережень за тваринами; збагачення загальними та суттєвими ознаками про конкретну тварину, яка вивчаються; пояснення впливів живої та неживої природи на тварин; вправи на закріплення одержаних знань.

Мета і форми організації проведення занять найрізноманітніші.

Враховуючи конкретність мислення і не достатній практичний досвід у дітей необхідно, при ознайомленні їх з тваринним світом, використовувати: наочний матеріал; повідомляти додаткову інформацію про об'єкт (значення, використання, умови існування та ін.), яка розширює їхні знання, викликає позитивні емоції або зумовлює створення проблемної ситуації; прислів'я, загадки, вірші про тварин. Вправи на застосування набутих знань доцільно надати ігрової форми. Поглибити та розширити знання про деякі групи тварин, їх взаємозв'язки з компонентами природи та людиною допомагають ігри “Птахи – наші друзі”, гра-подорож по місту Природограду на вулицю Тварин тощо.

Як свідчить досвід роботи, не у всіх дітей одразу на уроках формуються поняття та знання про тваринний світ (декому важко). Тому знання про тварин потрібно давати під час засвоєння інших навчальних дисциплін (навчання грамоти, математики, образотворчого мистецтва, художньої праці, музики, трудового навчання, фізичної культури тощо) та в

позаурочний час.

Аналіз підручників 1-3 (4) класів з інших предметів показав, що на їх сторінках є достатньо матеріалу, для проведення з учнями такої роботи: є назви тварин; тексти з малюнками пристосуванням тварин до умов середовища, їх значення для людей; вірші, загадки, прислів'я про тварин; висвітлення правил поведінки дітей в довкіллі; різновиди посильної природоохоронної діяльності учніми тощо.

Наводимо приклади. Мовленнєва змістова лінія, яка є основною в курсі української мови, [7;10,с.12].

На уроках розвитку мови даємо такі завдання: описати kota за малюнком; написання переказу “Зайців врятовано” за поданим планом: 1) Повінь; 2)Зайці в біді; 3)Порятунок. Дітям ставимо слідуочі запитання : зайці - це домашні чи дикі тварини? Чим харчуються? До якої групи відносяться?тощо.

На уроках читання у 2 класі, при роботі над віршами С.Михалкова “Лісова академія”, О.Плещєєва “Ластівка”, оповіданнями В.Біанкі “Заєць на дереві”, “Синичкин календар”, українською народною сказкою “Рукавичка”, коли в тексті зустрічаються відомості про тварин, ставимо такі запитання: Які тварини зустрічаються в тексті? Де вони живуть? Чим харчуються? Це дома18шні чи дикі тварини?

Зміст задач підручника з математики сприяє ознайомленню дітей з варіантами природоохоронної діяльності. При вивченні теми “Задачі на “менше на..., більше на...”: пропануються такі задачі: Собака за 1 секунду пробігає 9 м, а заєць на 3 м більше. Скільки метрів за 1 секунду пробігає заєць? При вивченні теми: “Задачі на рух”: Їжак біжить зі швидкістю 1 км/год, а лисиця у 13 разів швидше. Яку відстань долає лисиця за дві години (виразити в км). Бєсїду проводимо за такими питаннями: Собака домашня чи дика тварина? Чим харчується? Їжак, лисиця, заєць – травоїдні чи хижі тварини? Доведіть це. тощо.

Творча діяльність . Вивчивши варіанти форм, учні зображують птахів,

риб, комах, тварин у аплікаціях тощо. Діти залучаються до відтворення в малюнках сприйнятого під час прогулянок з дотриманням при цьому розмірів, кольорів, форм тощо.

Ознайомленню дітей з музичними творами сприяє опрацюванню назв об'єктів живої природи при вивченні пісень “Веселі гуси”, “Чому ведмідь зимою спит?” та ін.

На уроках фізкультури використовуємо різні ігри “Вороб'ї-ворони”, “Шуліка і курчата” та інші.

Спілкування з дітьми про конкретний предмет природи, розпочате на уроці природознавства продовжується в позаурочний час (читання книжок та використання загадок і прислів'я про тварин, перегляд діафільмів, заготівля їжі для тварин та підгодівля їх на пришкольній ділянці, природознавчі ігри, розваги тощо).

Під час трудової діяльності забезпечується безпосереднє сприймання дітьми предметів та явищ природи, вони залучаються до сезонних робіт та спостережень на ділянках, збереження природного середовища (охорона мурашників), розвішування годівниць, підгодовування птахів, приготування корму для тварин тощо.

Узагальнююче повторення сприяє формуванню у молодших школярів важливих умінь аналізувати, порівнювати, зіставляти, робити висновки тощо. Воно виконує також і контрольну-оцінювальну функцію, дає змогу вчителю виявляти рівень і міцність сформованих раніше знань у дітей.

Використання в роботі з дітьми легенд, повір'я, прислів'я, приказок, загадок, пісень, ігр, крім кращого засвоєння понять про тваринний світ, сприяє розширенню екологічних знань та норм поведінки в природі.

Виховання свідомого та бережного ставлення до тварин належить до природоохоронного компоненту знань.

Як підкреслюють фахівці: Г.О.Бачинський, В.Д.Бондаренко, Н.В.Беренда, на сучасному етапі гостро стоїть проблема “Вивчення тваринного світу у початкових класах”. «В інтенсивному сучасному житті

людина нерозривно пов'язані з біосферою - з певною часткою планети, на якій вони живуть», - стверджував В.Вернадський. Людство може вижити лише усвідомлюючи себе невід'ємною часткою природи. [8].

Згідно з програмою природознавства у 3-4 класах, уроків, повністю присвячених природоохоронній тематиці – 11.

Необхідно, в доступній формі, розповісти молодшим школярам про Червону книгу. Навіщо вона?

Пояснюємо. Для того, щоб припинити винищення рослин та тварин, у 1948 році створений Міжнародний Союз охорони природи (МСОП).

Червону книгу України засновано в 1976 р., у ній описано 85 видів тварин: 29 - ссавців, 28 - птахів, 6 – плазунів, 4 – земноводних, 18 – комах.

Нове видання Червоної книги України побачило світ у двох томах:

“Тваринний світ” у 1994 році та “Рослинний світ” у 1996 році. [12].

Ми проаналізували матеріал підручників 3-4 класів під редакцією Л.К.Нарочної, Н.С Коваль дійшли висновку, що із 382 видів тварин Червоною книгою України, в школі діти вивчають 59 видів.

Бесіда чергується з невеликою розповіддю або поясненням про тваринний світ, охорону окремих тварин, практичною роботою, показами наочності: альбомів, листівок, слайдів з рідкими та зникаючими тваринами рідного краю.

Позитивний вплив на формування в дітей понять про тваринний світ має їх залучення до розв'язання соціально-моральних задач екологічного змісту, проведення еколого-психологічних тренінгів, читання екологічних казок, створення проблемних ситуацій, екологізації сюжетно-рольової гри, дидактичні вправи допомагає дітям усвідомити потребу живих істот у сонячному світлі й теплі (наприклад, сонце – трава – корова – молоко – людина), значення сонячної енергії для живої природи.

У Концепції екологічної освіти України екологічна освіта визначається як сукупність компонентів: екологічні знання – екологічне мислення – екологічний світогляд – екологічна етика – екологічна культура.

Отже, процес формування цілісного сприйняття природи розглядається як складова екологічної освіти, яка спрямована на опанування дітьми певної системи екологічних знань. [4;9,с16-21].

Перевірка ефективності запровадженої роботи за допомогою тестових завдань, дидактичних ігор тощо, проведених в кінці навчального року, показала хороші результати.

Ефективність засвоєних знань та понять про тваринний світ перевіряється в кінці навчального року за допомогою тестові завдань.

Таким чином, вивчаючи тваринний світ, учні стають активними у навчанні, більш емоційними, допитливими, встановлюють взаємозв'язки між живою та неживою природою, усвідомлюють на рівні свого віку деякі екологічні проблеми, набувають міцних навичок роботи з книгою, бажання використати набуті знання на уроках.

На результативність досліджуваного процесу позитивний вплив мала скоординована взаємодія вчителя з батьками.

З.П. Плохій вважає, що ідея екологічної єдності в природі розкривається через поняття «живий організм». Діти ознайомлюються з екологічними зв'язками між живими організмами та живими і неживими її складовими шляхом усвідомлення наявності потреб живої істоти в повітрі, воді, теплі тощо та необхідності їх задоволення [9,с.18-21].

Вірші, прикмети, прислів'я, приказки, свята, ігри сприяють формуванню в дітей уявлень про цілісність природи, побудовані за принципом розкриття причинно-наслідкових зв'язків, а саме: назва дії – повідомлення її наслідків. Наприклад, як багато птиць, не буде гусениць тощо.

Аналогічні міркування фіксуємо в працях Т.М. Байбари, Н.М. Бібік, З.П. Плохій, О.Я. Савченко. Дітей мало цікавить детальний аналіз особливостей зовнішнього вигляду тварин. Передусім їхню увагу привертають особливості їх поведінки [9,с16;11].

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукових джерел дозволив зробити висновок, що наступність є важливою умовою цілісності та ефективності педагогічного процесу, який забезпечує поступовий перехід від одного вікового етапу до наступного.

2. Проблема наступності в ознайомленні з тваринним світом дітей є складовою загальної проблеми наступності в роботі дитячого садка і школи.

3. Теоретичний аналіз і вивчення практичного стану наступності в ознайомленні дітей з тваринним світом засвідчив наявність неузгодженості у змісті, методах, формах організації процесу ознайомлення з тваринним світом в підготовчій групі і початкових класах, що не сприяє подальшому розширенню досвіду в з природним довкіллям, сформованого на попередньому віковому етапі.

4. Аналіз Базового компонента дошкільної освіти, Державного стандарту початкової загальної освіти, чинних навчальних програм, підручників для першого та третього класів, досвіду роботи педагогів засвідчив, що необхідним аспектом формування знань про тваринний світ в учнів є: конкретизація видів зв'язків тварин у природі, доповнення змісту програмового матеріалу відомостями про тварин своєї місцевості, що недостатньо представлені в підручниках; визначення навчальних предметів, викладання яких сприяє засвоєнню знань про тваринний світ формуванню; конкретизація способів взаємодії вчителя з батьками щодо інформування дітей про тварин.

5. За керованого педагогами та батьками сприймання тваринного світу ми можемо говорити про первинні екологічні уявлення дитини, що, за Концепцією екологічної освіти України, відповідають інформаційно-підготовчому рівню екологічної зрілості.

6. Ефективність здійснення наступності під час формування в учнів понять і знань про тваринний світ, яка проходить на уроках «Я і Україна», навчання грамоти, музики, образотворчого мистецтва, математики, художньої праці, трудового навчання та в позаурочний час, досягається завдяки систематичній та цілеспрямованій роботі.

Література:

1. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник. – К.: Веселка, 1998. – 334 с.
2. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей: сутність та шляхи реалізації // Дошкільне виховання. – 1999. – №6. – С. 3-5.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – 2006. – №2 (338). – С. 8-31.
5. Зверев И.Д. Взаимная связь учебных предметов. – М.: Знание, 1977. – 64 с.
6. Коваль Н.С., Нарочна Л.К. Природознавство 4(3). –К.: Освіта, 1993 112с. ISBN 5-330-02192-8.
7. Мантула Т.І. Інтегроване викладання та міжпредметні зв'язки в історичному аспекті та сьогодні // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – Випуск 21. – С. 95-99.
8. Основи соціології: Навч.посібник/ Г.О.Бачинський, Н.В.Беренда, В.Д.Бондаренко та ін., За ред.Г.О.Бачинського.-К.:Вища школа, 1995.- 238с:іл.
9. Плохій З.П. Формування екологічної мотиваційної діяльності дошкільнят // Дошкільне виховання. – 2005. – №7. – С. 19-21.
10. 214Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи. – К.: «Початкова школа», 2006. – 432 с.
11. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. – К.: «Магістр-S», 1997. – 256 с.
12. Червона книга України. Тваринний світ.-К.: Українська енциклопедія ім.М.П.Бажана.- 1994.- 456с.

Семашкіна Г.М.

ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ПРИ ОЗНАКОМЛЕНИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО И МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ЖИВОТНЫМ МИРОМ

В статье рассматривается проблема преемственности в ознакомлении с животным миром детей дошкольного и младшего школьного возраста.

Раскрыто понятие “преемственность”. При знакомстве детей с животным миром, предлагается работа в начальных классах, которая включает: опору на знания детей, которые они получили в дошкольный период, использование межпредметных связей; разнообразные формы работы с учениками, в том числе по экологическому воспитанию.

Эффективность реализации преемственности обеспечивается также путем педагогического образования родителей.

Ключевые слова: *преемственность, животный мир, межпредметные связи, организационно-педагогические условия, природопознавательная деятельность, развивающая природная среда.*

Semashkina G.

Succession in familiarization children preschool age and early school age about the animal world

The article considers the problem of succession in familiarization children preschool age and early school age about the animal world.

The author reveals the concept "succession". At the elementary school when meeting with animal world proposed work that involves support on children's knowledge they have gained in the pre-school period, using interdisciplinary ties, diverse work with pupils including environmental education.

Effectiveness of the implementation of succession is also ensured through pedagogical education of parents.

Keywords: *succession, animal world, interdisciplinary ties, organizational and pedagogical terms, nature-cognitive activity, developing natural environment.*